
Jure KRIŠTO

FRA DIDAK
BUNTIĆ I
HRVATSKA
POLITIKA
U BiH:
U prigodi
100. obljetnice
austro-ugarske
aneksije

Da je bavljenje politikom strast, nije nikakva novost. Nije otkriće ni to da vjerski službenici ponekad podlegnu takvoj napasti, iako je to danas rjeđe, budući da je danas u Katoličkoj crkvi klericima zabranjeno angažiranje u stranačkoj politici. No što je s vjerskim službenicima u doba kad bavljenje politikom nije bilo zabranjeno, štoviše, kad se od njih očekivalo da, u pomanjkanju svjetovnjaka, priskoče u pomoć u političkom organiziranju i predstavljanju naroda? U takvom je vremenu barem djelomično živio i djelovao fra Didak Buntić. Nedvojbeno je da su u takvim situacijama postojala neka pravila kojima su se vjerski službenici trebali voditi, kao što i danas postoje naputci za katoličke laike o angažiranju u stranačkoj politici i za odabir političke stranke, skupine ili udruge. To, međutim, nije bila zapreka crkvenim ljudima da se opredjeljuju za različite stranke, kao što ni danas nije katoličkim laicima.

U ovom ću radu pokušati sagledati neke dimenzije političkoga djelovanja fra Didaka Buntića u Hrvatskoj narodnoj zajednici (HNZ) te možda odgovoriti na pitanje potrebe i načina angažiranja crkvenih ljudi u politici.

Kad je, pak, riječ o političkome djelovanju vjerskih predstavnika u prošlosti, nužno je uzeti u obzir ne samo političke nego i sve druge prilike. To, dakako, vrijedi i za historiografiju. O Buntićevim političkim, prosvjetitelj-

skim, humanitarnim i svim drugim dimenzijama najprije je, samo 15 godina nakon njegove smrti, pisao hercegovački franjevac Oton Knezović.¹ U skladu s tadašnjim raspoloženjem, Knezović je bio vrlo kritičan prema austro-ugarskim vlastima, optužujući ih da su bile protiv franjevaca.² To je objasnio time da je “franjevačka politika smetala austro-ugarsku politiku”, tj. smetala je monarhijskom prodoru na Istok.³ Tadašnje stanje u historiografiji nije Knezoviću dopuštalo sagledavanje zadnje konzekvencije takvoga interpretacijskoga ključa. Krajem 70-ih godina 20. st. objavljena je Spomenica u fra Didakovu čast, u kojoj su mahom crkveni ljudi, ponajviše hercegovački franjevci, obradili teme relevantne za Buntićevo životno djelovanje.⁴ Očekivano, i u tim radovima prisutni su specifični odrazi tadašnje historiografije, što nameće potrebu uspoređivanja s tadašnjim historiografskim dosezima i još više potrebu propitivanja o historiografskim paradigmatima. Od tada su se drastično promijenile ne samo političke prilike nego je prisutna i posve drukčija povijesna paradigma. Stoga je normalno očekivati da će i govor o fra Didaku Buntiću danas biti ponešto drukčiji.

Franjevci, Hrvatska narodna zajednica i nadbiskup Stadler

U franjevačkim se radovima ističe pismo koje je fra Didak Buntić navodno uputio vrhbosanskom nadbiskupu Josipu Stadleru, a tiče se stanja u Hrvatskoj narodnoj zajednici (HNZ):

“Presvijetli gospodine!

Ne mogu šutjeti ni trpjeti. Ono što se danas događa u Bosni među katolicima i svećenicima nadilazi svaku sablazan i nadmašuje svaki skandal. To je odurno i gadno čitati a nekmoli slušati, doživjeti i gledati. Kod nas ovamo snebiva se i vjera i nevjera, čitajući što se radi i što se sve na javu iznosi. Zar se tako širi kršćanski moral, gdje se nad tim i nekršćani snebivaju. Sam đavao u paklu i njemu slični ljudi mogu imati veselje i radost nad onim što se zbiva u žalosnoj Bosni. Čemu ti skandali, čemu li tako nedostojna borba, ako dragog Boga znate? Zar je to borba za katoličko i

---

1 Oton Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, Zagreb 1938.

2 *Isto*, 47.

3 *Isto*.

4 *Fra Didak Buntić. Spomenica o 60. obljetnici spasavanja gladne djece iz Hercegovine*, ur. fra Didak Ćorić, Zagreb-Mostar 1978.

hrvatsko ime? Odurnim činimo, presvijetli gospodine, i hrvatsko ime i vjeru a da i ne govorim o svećeničkom dostojanstvu i ugledu, ako se o njemu može više uopće govoriti. Recite mi presvijetli gospodine da sam smion, ali mi sigurno ne možete reći da sam neiskren i da nemam najbolju volju i najplemenitiju namjeru kad vam ovo pišem. Jer kad ne bih imao takve namjere i kad bi se radilo samo o osobama ne bih trošio ni vremena ni crnila. No nije tako pošto se na kocku stavljaju najsvetije stvari: vjera, moral i ugled svećenstva.

Ko je svemu tome kriv? Ne bih bio pravedan, ako ne bih priznao da krivnje ima na obje strane”.⁵

To se pismo obično slabo ili nikako ne objašnjava, a još manje se stavlja u povijesni kontekst kako bi uopće bilo razumljivo. Najmanje se pokazuje kako i zašto “krivnje ima na obje strane”. Umjesto preciznoga procjenjivanja odgovornosti, pismo se obično citira da se istakne Buntićeva uloga borca za pravdu, a još više da se prokaže nadbiskup Stadler.

A da bi se pismo i opća situacija u Bosni i Hercegovini na početku 20. st. mogli razumjeti, potrebno je imati na umu da je Hrvatska narodna zajednica zajednički projekt svih rodoljubivih snaga u toj zemlji – biskupijskog svećenstva, franjevac i svjetovnjaka, u iznimno teškim političkim okolnostima i hrvatstvu vrlo nesklonim vremenima. Ideja o osnutku HNZ-a rodila se u Docu kraj Travnika, u prigodi posvete barjaka Hrvatskoga pjevačkog društva Vlašić, 16. kolovoza 1906. Tada je izabran Odbor šestorice, sastavljen samo od laika, koji je trebao sastaviti pravila i pripremiti ih za odobrenje.⁶ U Središnji odbor bili su izabrani franjevac Marijan Dujić i musliman Hamid Šahinović-Ekrem.

Politička poruka Zajednice, sadržana u prve tri točke Pravila, bila je jasna: BiH je hrvatska zemlja, njezini stanovnici prirodno teže ujedinjenju s kraljevinom Hrvatskom, što znači i s Habsburškom Monarhijom, tamošnji

5 Dr. Bariša Smoljan, “Fra Didak Buntić”, *Fra Didak Buntić*. Spomenica, 142-155 (147). Pismo je preuzeto iz: O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 78, ali Knezović ne kaže da je pismo upućeno Stadleru. Zanimljivo je da franjevački autori ne navode gdje se nalazi izvornik; čak se i fra Andrija Nikić referira na drugog autora u djelu u kojem inače donosi prijepise mnogih dokumenata iz franjevačkih arhiva koji se odnose na Buntića.

6 Članovi Glavnog odbora bili su: Nikola Mandić, Milan Katičić, Jozo Sunarić, Stjepan Kukrić, Ivo Pilar i Đuro Džamonja.

muslimani su “neprijeporni Hrvati”, koji će se, zbog posebnih okolnosti, ‘samostalno organizirati’.⁷

Bio je to krupan korak za Hrvate u Bosni i Hercegovini, koji je morao biti uvjetovan političkim prilikama, ali i izazvati političku reakciju. Uistinu, teško se može objasniti istup Hrvata u BiH bez uzimanja u obzir namjere Monarhije da anektira BiH te sukobljenih monarhijskih i inih interesa u samoj BiH, politike “novog kursa” u Dalmaciji, dolaska na vlast Hrvatsko-srpske koalicije (HSK) u banskoj Hrvatskoj i sličnih krupnih ili manje krupnih pojedinosti.

Nadbiskup Stadler mogao je biti zadovoljan političkim porukama Hrvatske narodne zajednice. Čvrsto ukorijenjen u starčevićansku tradiciju, smatrao je BiH sastavnim dijelovima hrvatskoga nacionalnoga korpusa te težio prema političkome cilju njezina ujedinjenja s banskom Hrvatskom. Nadbiskup je još 1900., na Prvome hrvatskom katoličkom sastanku u Zagrebu, svečano izjavio (zbog čega je imao neprilika sa samim carem): “Želim da se što prije Bosna i Hercegovina sjedini s materom zemljom.”⁸

Ni većina bosanskih i hercegovačkih franjevaca nije mogla biti nezadovoljna političkom porukom HNZ-a, jer su imali identičan politički cilj s nadbiskupom Stadlerom. To je napose postalo vidljivo nakon izvršenja aneksije, 6. listopada 1908. U tom kontekstu fra Didak Buntić piše uredniku zagrebačkoga *Agramer Tagblatta*, dr. Josipu Franku: “Vi si ne možete pojmiti, kolika je u nas ovamo zagnjanost [zagrijanost?] za sjedinjenje s majkom Hrvatskom.”⁹ Nešto slično je Franku izjavio i bosanski franjevac Marijan Duić: “Svi smo mi (u Bosni i Hercegovini) oduševljeni pristaše Vašeg programa. Svi stojimo svojim životom za sprovođenje svog programa, za sjedinjenje Bosne i Hercegovine s Hrvatskom. Hrvatska Hrvatima! To zahtijeva naše srce, naš razum, naša čast. A ovu nećemo

7 Vidi: Zoran Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Hrvatski institut za povijest–Dom i svijet, Zagreb, 2001., 178.

8 Stjepan Korenić, *Prvi hrvatski katolički sastanak održavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5. rujna godine 1900.*, Zagreb, 1900., 336. Reakcija na ove riječi bila je “Oduševljeni i gromki Živio!” Pljesak nastade neopisiv: Živio Stadler! Živila Bosna hrvatska”. Luka Djaković, *Političke organizacije bosansko-hercegovačkih katolika Hrvata (I. dio: Do otvaranja sabora 1910.)*, Zagreb, 1985., 200, pozivajući se na Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu, Fond Zajedničkog ministarstva financija, Odjeljenje za poslove Bosne i Hercegovine br. 1128/900, navodi sljedeće riječi koje je nadbiskup Stadler navodno izrekao na banketu neposredno prije ovdje navedenih: “Mislim da u današnje vrijeme sve više sazrijeva uvjerenje o neodrživosti dualističkih odnosa uređenja Monarhije.” Te se riječi ne nalaze u stenogramskom izvješću s kongresa.

9 Citirano u: A. Nikić, *Fra Didak Buntić – hrvatski i crkveni velikan*, Mostar 2004., 55.

žrtvovati ni za što na svijetu.”¹⁰ Buntić je, dakle, kao i drugi franjevci u BiH, bio potpuno suglasan s političkim ciljevima nadbiskupa Stadlera glede budućnosti BiH.

Zbog čega su onda nastale nesuglasice u HNZ-u? Postoji nekoliko razloga za to: interesi austro-ugarskih vlasti, osobna stajališta nadbiskupa Stadlera, stajališta franjevaca u BiH, političke prilike u banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji, ideološko preslagivanje unutar HNZ-a te politički odnosi katolika, pravoslavnih i muslimana u BiH.

Na pitanju BiH najbolje se pokazala dvojnost interesa dvojne Monarhije. Car u Beču morao je popuštati Mađarima da ne dođe do pucanja dvojnoga sustava, a Mađari su BiH smatrali sferom svojih interesa. Muslimanima su ostavljali nedinutima društvene odnose, što je značilo i njihov povlašten položaj, a podupirali su pravoslavne Srbe da ne bi otvarali dodatnu neprijateljsku frontu. Stoga su bili zainteresirani da ne ojačaju hrvatske snage, koje su vjerovali, i politički u tom smislu djelovale, da je BiH hrvatska zemlja i da je nužno njezino ujedinjenje s kraljevinom Hrvatskom, kako su jasno formulirala Pravila HNZ-a. Mađari, a ni Austrijanci, nisu mogli dopustiti jačanje hrvatskoga naroda putem nacionalnog i teritorijalnog ujedinjenja. Stoga je HNZ monarhijskim krugovima predstavljao napast, osobito im nije odgovarao nadbiskup Stadler koji je višestruko smetao planovima s BiH i u njoj: svojim pravaštvom i inzistiranjem da je BiH hrvatska zemlja te svojim beskompromisnim zauzimanjem za katolike u toj zemlji. Monarhijske su vlasti vidjele rješenje u dvostrukoj akciji: u micanju Stadlera iz Sarajeva i iz BiH te u razjedinjavanju HNZ-a. Taj dvostruki cilj mogao se postići jednim udarcem – diskvalificiranjem nadbiskupa. Uistinu, svakojako je bila poticana akcija da se Stadler prikaže kao zadržtog prozelita, progonitelja franjevaca, nerazumnog političara koji odbija muslimane od hrvatstva (zastupa “katoličko hrvatstvo”), čovjeka pod isusovačkim utjecajima i sl. Čini se da je Stadler bio svjestan toga da mu monarhijske vlasti rade o glavi i da je njihov interes razjedinjenje hrvatskih političkih snaga u BiH, jer je upravo u tom smislu pisao đakovačkome biskupu Josipu Jurju Strossmayeru.¹¹ Prvi cilj – odstranjenje Stadlera – nije uspio,¹² jer je Sv. Stolica čvrsto stala iza nadbiskupa, ali je drugi cilj – razjedinjenje HNZ-a – postignut.

10 *Agramer Tagblatt*, 20. XI. 1908., br. 276, 5.

11 Opširnije u: Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 162-163.

12 Vidi opširnije u: Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa*, 165 ss.

Civilne su vlasti 10. studenoga 1907. rado odobrile Pravila HNZ-a, jer im je odgovarala politika katoličko-muslimanske suradnje.¹³ No Stadler je bio ljut što nije konzultiran prije njihova slanja na odobrenje, osobito stoga što nije bio zadovoljan nekim – prema njegovu shvaćanju bitnim – formulacijama i vrijednosnim stajalištima. Stoga je u veljači 1908. godine pismeno priopćio vodstvu Zajednice da neće moći odobriti pravila.¹⁴ Nadbiskup je inzistirao da “prosvjeta što bi se imala širiti među katoličkim narodom, ne smije da bude druga nego kršćanska prosvjeta, moralni odgoj katoličkog naroda mora se osnivati na principima katoličkog morala”¹⁵ te ne želi prosvjetu naroda u “interkonfesionalnom duhu”. Nije bio protiv suradnje s muslimanima, ali je predlagao da se muslimani sami organiziraju na svojim vjerskim osnovama, a onda će muslimanska i katolička organizacija surađivati na svim poljima od zajedničkog interesa.¹⁶ Dakle, Stadler je htio da HNZ bude organizacija bosansko-hercegovačkih Hrvata *katolika*, dok su laički članovi Središnjeg odbora koji su izrađivali pravila htjeli da HNZ bude otvoren i Hrvatima *muslimanima*.¹⁷

Nisu samo muslimani bili u igri u BiH. Tri vjerske skupine (katolici, muslimani i pravoslavci) natjecale su se za prestiž i, u konačnici, za to čija će biti Bosna i Hercegovina. Ni jedna skupina nije mogla sama dobiti većinu, nego joj je bilo potrebno savezništvo druge skupine. Stadler, franjevci i laički intelektualci čvrsto su vjerovali da su muslimani etnički Hrvati, iako slabo osviješteni. No dok je Stadler bio uvjeren da se katolici i muslimani moraju zasebno organizirati da bi potom politički surađivali, fra-

13 “Unatoč svom isključivo prosvjetnom i privrednom programu, Hrvatska narodna zajednica odobrena je u predaneksiono doba [za Božić 1907.] radi izvršenja političkih zadataka u interesu vrhova Monarhije. Nova je organizacija okupljala i stadlerovce i franjevce, no glavnu su ulogu imali pripadnici inteligencije dr Nikola Mandić, dr Jozo Sunarić, dr Ivo Pilar i Đuro Džamonja. Predsjednik je postao Mandić jer je imao najrazgranatije privredne veze i znatnu ulogu u akumulaciji hrvatskog kapitala”, M. Gross, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973., 358.

14 L. Djaković, *Političke organizacije*, 271-275; Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa*, 454-526.

15 *Isto*.

16 “Naša je želja bila da se organiziraju katolički Hrvati za sebe, pošto imadu toliko socijalnih potreba, a muslimani Hrvati neka bi se opet za sebe organizirali, pa ćemo onda kooperirati u svim zajedničkim točkama.”, *Isto*.

17 Ivo Pilar, jedan od članova Središnjeg odbora, kasnije je objašnjavao da su laički predstavnici imali i druge zamjerke Stadleru, sve manje-više s tadašnje liste liberala; opširnije vidi: J. Krišto, “Uloga Ive Pilara u hrvatskom organiziranju u Bosni i Hercegovini”, *Godišnjak Ivo Pilar*, god. 2001., br. 1, 81-94.

njevci i laička inteligencija bili su uvjereni da muslimane treba držati vezane za Hrvate putem hrvatskih interkonfesionalnih organizacija.

Jure KRIŠTO
**Fra Didak Buntić i
hrvatska politika u BiH:**
U prigodi 100. obljetnice
austro-ugarske aneksije

Dvojnost hrvatske politike prema Bosni i Hercegovini i u njoj

---

Podvojenost pogleda na odnose s muslimanima ne čini se dovoljno velikim razlogom zbog čega bi se u HNZ-u dogodila dioba koja je kulminirala velikim svađama i rascjepom. Teško je vjerovati da bi se franjevci suprotstavili nadbiskupu samo zbog te pojedinosti da nije bilo prethodnih nesporazuma, svađa i velikih animoziteta zbog podjela župa i drugih pitanja vezanih za svećeničku i redovničku disciplinu.¹⁸ Odgovore treba također tražiti u ideološkim utjecajima koji su se prelijevali iz banske Hrvatske i Dalmacije te iz političkih odnosa koji su vladali u banskoj Hrvatskoj.

Još od kraja 19. st. – od rascjepa u Stranci prava, 1895.¹⁹ – u banskoj Hrvatskoj puhali su neki drugi vjetrovi koji su naznačivali radikalnan prekid s prošlošću u svim područjima – književnosti, umjetnosti, kulturi i – politici. Skupina mladih završenih studenata, većinom povratnika s europskih sveučilišta, osobito iz Praga, koja se nazvala Naprednom omladinom (kratko, Naprednjaci), predstavila se kao agresivan zastupnik tih novih ideja.²⁰

---

18 Opširnije vidi: Mato Drljo, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881-1883)*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2001.; Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*; Marko Karamatić, *Franjevci Bosne Srebrene u vrijeme austro-ugarske uprave 1878-1914.*, Sarajevo 1992.; J. Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918.*, Hrvatska Sveučilišna Naklada, Zagreb 1994.; Petar Vrankić, *Religion und Politik in Bosnien und der Herzegowina (1878-1918)*, Paderborn-München-Wien-Zürich 1998.; Tomo Vukšić, *Međusobni odnosi katolika i pravoslava u Bosni i Hercegovini (1878.-1903.)*. *Povijesno-teološki prikaz*, Mostar 1994.

Ne mogu se, međutim, isključiti ni utjecaji trenutačne političke situacije na povećanje antagonizma između Vrhbosanskog ordinarijata i franjevačke zajednice. Bosanski franjevac fra Jako Pašalić svjedoči u svojim memoarima ("Quaedam memorabilia P. Jacobi Pašalić 1950. scripta. In praetiorum memoriam, rukopis, Arhiv Franjevačkog samostana Gorica-Livno, 1) o napetim odnosima profesorskoga zbora franjevačke gimnazije u Visokome s Nadbiskupskim ordinarijatom, koji su nedvojbeno bili izazvani i pristajanjem bosanskih franjevaca uz HNZ. Vidi: Miro Vrgoč, Fra Jako Pašalić (1877.-1960.), *Bosna franciscana* 7/1999., br. 11, 112-139 (116-117).

19 Stjepan Matković, *Čista stranka prava, 1895.-1903.*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb 2001.

20 Opširnije u: Jure Krišto, *Prešućena povijest*, 118-124; Isti, "Naprednjačka kritika katolištva", *Hrvatski katolički pokret*. Zbornik radova, ur. Zlatko Matijević, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 2002., 289-298.

Naprednjaci su odlučili prekinuti s hrvatskom ideologijom hrvatskoga državnog prava i zamijeniti je prirodnim pravima pojedinca i naroda,²¹ bili su očarani idejom slavenske uzajamnosti kao jedinom nadom u opiranju germanskom *Drang nach Osten*, priklonili su se ideološkome predlošku da su Hrvati i Srbi jedan narod koji su strane sile i interesi, osobito germanski, te hrvatsko-srpsko sporenje učinili dvojnim,²² no za sve nevolje hrvatskoga naroda najviše su krivili “zaostali” katolicizam i “klerikalizam,”²³ tj. zlorabu vjere u političke svrhe,²⁴ a u konačnici papinstvo i hrvatsku navezanost na njega.²⁵

Naprednjaci su bili oduševljeni idejom o politici “novoga kursa” koja je došla iz Dalmacije (Frano Supilo, Ante Trumbić, Josip Smodlaka), a koja je u politici značila preokretanje tradicionalnih pozicija: umjesto nepomirljivosti s mađarskim hegemonizmom, smatra ih se političkim saveznicima, a Budimpešta više nije simbol hrvatskog ugnjetavanja nego je to Beč; umjesto sporenja s domaćim Srbima, s njima treba stupiti u savez i priznati im status političkog naroda, jer smo ionako braća. Na krilima te ideologije u Rijeci je 3. listopada 1905. potpisana *Riječka rezolucija*, koja je podržala ugarsku opoziciju u nastojanju da, protiv volje Beča, Mađarska ostvari svoju potpunu samostalnost. Zauzvrat su očekivali jednako nedvosmislenu potporu mađarskih političkih krugova ostvarenju cilja ujedinjenja Dalmacije s banskom Hrvatskom.²⁶ Srpski, pak, poslanici iz Hrvatske i Dalmacije potpisali su 17. listopada 1905. *Zadarsku rezoluciju*, kojom se odobrava politika “novoga kursa”, uz uvjet da se Srbi u Hrvatskoj priznaju (političkim) narodom. Hrvatski su predstavnici pristali na taj uvjet i tako na istom zemljopisnom

21 Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia*, Ithaca – New York 1984., 96.

22 Mato Artuković, *Ideologija srpsko-hrvatskih sporova (Srbobran 1884.-1902.)*, Zagreb 1991.

23 V. Wilder, O stranačkoj štampi, *Hrvatski Pokret*, 3/1906., br. 130.; Što je klerikalizam, *Hrvatski Pokret*, 3/1906., br. 119.

24 *Pokret*, 1/1904., br. 15.

25 “Težak je jaram Rima; no na nama leži ... da ga pomalo skidamo s naroda”, *Pokret*, 4/1907., br. 171. “Od Rima ne imamo više šta očekivati. A konzekvenca te činjenice jest rad na svim područjima našega javnoga života, je rad u narodu, a u pravcu *posvemašnjeg ocijepljenja od Rima*”, *Pokret*, 4/1907., br. 46. “Kad ne ide s Rimom, ići će mimo ili protiv Rima!”, *Pokret*, 2/1905., br. 26.

26 Tekst rezolucije u: Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, sv. I, Zagreb 1990., 273-274; usp. Lovro Katić, *Pregled povijesti Hrvata*, Matica Hrvatska, Zagreb 1938., 259-260; Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962., 462-465. O Rezoluciji sa stajališta njezinoga protagonista vidi: F. Supilo, *Politika u Hrvatskoj*, Zagreb 1953., 160-163.

prostoru priznali postojanje dvaju političkih naroda.²⁷ Slijedom svibanjskih izbora 1906. na krilima te političke opcije na vlast je došla Hrvatsko-srpska koalicija (HSK).²⁸

Dakle, prije osnutka HNZ-a u banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji dogodili su se veliki politički i ideološki pomaci koji su kulminirali usvajanjem politike “novoga kursa” i 1906. dolaskom na vlast Hrvatsko-srpske koalicije u banskoj Hrvatskoj. Očito je da je Hrvatska narodna zajednica stvorena s ciljem da Hrvati u BiH adekvatno odgovore na politički razvoj koji se odvijao u ostatku hrvatskih zemalja i na ideološke poruke koje su otamo dotjecale.²⁹ HNZ nije mogao prihvatiti politiku koalicijske suradnje sa Srbima, narodnosnog izjednačivanja Srba u Hrvatskoj s Hrvatima te političku potporu mađarskim interesima.³⁰ Očekivano, HSK nije mogao podržati politiku HNZ-a, tj. politiku da je Bosna i Hercegovina hrvatska zemlja i da je njezino sjedinjenje s kraljevinom Hrvatskom prirodno i poželjno. Stoga je Koalicija poticala i produbljivala nesuglasice u HNZ-u čim su se u njemu pojavili prvi znaci rascjepa. Postala je žešći kritičar nadbiskupa Stadlera i od srpskih i muslimanskih krugova u BiH te ujedno potencirala Stadlerove, ponekad nedvojbeno nepromišljene i nepotrebne, postupke prema tamošnjim franjevcima.³¹ Iako to nije željela priznati, Koalicija se stavila na stranu mađarskih i srpskih interesa.

Utjecaj HSK-a na politiku Hrvata u Bosni i Hercegovini, tj. u HNZ-u, izišao je na vidjelo tijekom “aneksijske krize”. Carskim i kraljevskim ukazom od 5. listopada 1908. proglašena je aneksija Bosne i Hercegovine. Katolički je svijet, za razliku od muslimanskog i pravoslavnog, to željno dočekao. Stadlerov *Hrvatski dnevnik* također je izrazio odobravanje tog čina.³² Stadler se, pak, jasno izjasnio i prije aneksije da će Srbi biti protiv svakog pripojenja BiH

27 Opširnije u: J. Krišto, “Kad pravaši pođu različitim putovima: Frano Supilo i Josip Frank o ‘novom kursu’”, *Pravaška misao i politika*. Zbornik radova, ur. Jasna Turkalj, Zlatko Matijević i Stjepan Matković, Zagreb 2007., 143-165; Isti, *Riječ je o Bosni*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2008., 115-138.

28 Rezultati izbora u: F. Supilo, *Politika u Hrvatskoj*, 171.; usp. L. Katić, *Pregled povijesti Hrvata*, 261-262.

29 L. Djaković, *Političke organizacije*, 230.

30 Vidi pismo Ive Pilara Jurju Biankiniju, pristaši “novoga kursa” u Dalmaciji, citirano u: Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 182-184.

31 Stadler i Jeglič, *Hrvatski Pokret*, 5/1908., 238 (16. listopada), 6. Opširnije vidi: J. Krišto, “Nadbiskup Josip Stadler u svjetlu naprednjačkog tiska (1904.-1918.)”, *Časopis za suvremenu povijest* 31/1999., br. 1, 29-50.

32 Bosna i Hrvati, *Hrvatski Pokret*, 5/1908., 234 (12. listopada), 1.

Monarhiji,³³ što je bilo točno. Političke snage ujedinjene u Hrvatsko-srpsku koaliciju nastojale su da do aneksije ne dođe, a kad je ona postala stvarnošću, nisu krile ljutnju što je do nje došlo. Naprednjački list iz Zagreba, *Hrvatski Pokret*, nazvao je Stadlerovu politiku katastrofalnom i oportunistom.³⁴ Pred neumitnom stvarnošću nastojali su da se u Bosni vodi politika “izmirenja Hrvata i Srba u obranu nacionalnih interesa Bosne”, tj. zauzimali su se za samostalnost BiH,³⁵ što je bila i argumentacija tamošnjih pravoslavnih Srba.³⁶

Razorno djelovanje HSK-a u BiH ne bi bilo moguće da i u HNZ-u nije bilo njegovih ideoloških pristaša. Ivo Pilar i Nikola Mandić zasigurno su bili pristaše naprednjačke ideologije. To je bilo vidljivo i iz njihova djelovanja neposredno nakon aneksije. Naime, na sam dan aneksije Pilar je zajedno s predsjednikom HNZ-a, Nikolom Mandićem, bio u Beču. U Mandićevu zahvalnome pozdravu caru i u drugim njegovim i Pilarovim izjavama izostao je ključni zahtjev za priključenje BiH hrvatskom kraljevstvu, što se nije svidjelo ni nadbiskupu Stadleru ni franjevačkim predstavnicima u HNZ-u.³⁷ Stoga je Stadler 24. studenoga 1908. organizirao novu poklonstvenu deputaciju caru i prijestolonasljedniku, od 416 članova Hrvata katolika Bosne i Hercegovine. Delegacija je bila primljena u sve važne audijencije, na kojima je nadbiskup isticao potrebu priključenja BiH Hrvatskoj.³⁸

Stadlerov je krug stekao dojam da Mandić i Pilar kontempliraju o politici Hrvata u BiH koja bi bila u raskoraku s frankovačkom politikom u Hrvatskoj. Ta alternativna politika bila je politika Hrvatsko-srpske koalicije u banskoj Hrvatskoj. Upravo je iz njezinih horizonata Pilar okrivio nadbiskupa Stadlera i njegov kler za materijalnu i duhovnu zapuštenost hrvatskog puka u BiH, i to zbog

33 Izjave o Bosni, *Hrvatski Pokret*, 5/1908., 209 (12. rujna), 1.

34 Oportunistam bosanskih Hrvata, *Hrvatski Pokret*, 5/1908., 197 (28. kolovoza), 1; Katastrofa jedne katastrofalne politike, *Hrvatski Pokret* 5/1908., 229 (6. listopada), 1-2; Katastrofa jedne katastrofalne politike, *Hrvatski Pokret* 5/1908., 229 (6. listopada), 1.-2.

35 Aneksija Bosne, *Hrvatski Pokret*, 5/1908., 226 (2. listopada), 1.

36 Katastrofa jedne katastrofalne politike, *Hrvatski Pokret* 5/1908., 229 (6. listopada), 1.-2.

37 Barem je Stadler u to vrijeme bio uvjeren da tog zahtjeva nije bilo, što se kasnije pokazalo netočnim, vidi: Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 189-191.

38 *Hrvatski dnevnik* (Sarajevo), 1909., br. 10 (14. siječnja). L. Djaković, *Političke organizacije*, 281-182.

toga što su oni do tada vodili hrvatsku politiku.³⁹ Na tragu hrvatskih liberalnih krugova i u naprednjačkoj maniri Pilar je dijagnosticirao da je nedostatak kleričke politike u tome što biskupe postavlja “strana”, “nenarodna” sila, koja se vodi svojim interesima i koja ih štiti, a ne štiti narodne interese.⁴⁰ Osim toga, zbog svog poziva i zbog teološke naobrazbe, kler ne može zastupati materijalne i svjetovne narodne interese.⁴¹ Unatoč tomu, u sporu na relaciji Stadler-franjevci Pilar se nekritički stavio na stranu klerika franjevacu, uz tvrdnju “da je samo politika franjevacu ona, koja ima izgleda na uspjeh”.⁴² Pilar nije izostavio ni slavensku komponentu naprednjaštva, jer je prigovarao Stadlerovu “klerikalnom” programu da stoji na putu specijalne misije Hrvata u BiH – “da na jugu monarhije stvore jaku političku *slavensku* formaciju, sa zamašnim političkim i kulturnim zadatkom,”⁴³ a taj je privođenje nekatolika, ponajprije muslimana, vrijednostima zapadne civilizacije.⁴⁴ Pilar nije bio ni prvi ni posljednji koji je dijelio uvjerenje da je uloga Hrvata katolika u Bosni “preodgajanje” muslimana i stvaranje zajedničke brane protiv prodiranja Srba na Zapad.⁴⁵

Ovakvim i sličnim idejama, posebice o bratstvu Hrvata i Srba, bio je obuzet i predsjednik HNZ-a, N. Mandić, na što će se, primjerice, Iso Kršnjavi, pristaša Frankove stranke u Zagrebu, tužiti. Vidjet ćemo da su neki elementi te ideologije bili popularni i među franjevcima u BiH, iako im naprednjački napad na papinstvo, Crkvu i svećenstvo nije mogao odgovarati.

39 ZAJEDNIČAR [Ivo Pilar], *Nadbiskup Stadler i Hrv.[atska] Nar.[odna] Zajednica*, Sarajevo 1910.; J. Krišto, Uloga Ive Pilara u hrvatskom organiziranju u Bosni i Hercegovini; Isti, *Riječ je o Bosni*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2008., 139-154.

40 ZAJEDNIČAR [Ivo Pilar], *Nadbiskup Stadler i Hrv.[atska] Nar.[odna] Zajednica*, 44, 54-57.

41 *Isto*, 45.

42 *Isto*, 78.

43 *Isto*, 50.

44 “Držimo, da to možemo postići samo na taj način, da budemo elemenat snage, ujedno atraktivan momenat, koji je u stanju druge elemente privlačiti k sebi i u koaliciji s njima novu snagu crpiti”, *Isto*, 51. Upravo su tako Pilar i Mandić govorili monarhijskim krugovima u Beču u trenutku proglašenja aneksije BiH.

45 Vidi: ZAJEDNIČAR [Ivo PILAR], *Nadbiskup Stadler i HNZ*, 51; Opširnije u: J. Krišto, “Uloga Ive Pilara u hrvatskom organiziranju u Bosni i Hercegovini”, *Godišnjak Ivo Pilar*, godina 2001., br. 1, Zagreb, 81-94; usp. L. Djaković, *Političke organizacije*, 275-277.

Nadbiskup Stadler bio je svjestan da je u novonastalim političkim prilikama potrebno jedinstvo. Sazvao je 13. prosinca 1908. sarajevski kler na vijećanje o tome, a na kojemu je zaključeno da se HNZ-u uputi zahtjev da promijeni pravila u smislu ograničavanja članstva samo za katolike.⁴⁶ Nadbiskupa uopće nije zanimala vjerska propaganda niti nekakva ideja “katoličkog hrvatstva”, nego pragmatični problem osnaženja hrvatske organizacije za predstojeću političku borbu.⁴⁷ U Zaključcima je jasno naznačeno da se ne isključuje mogućnost tijesne suradnje s “Hrvatima drugih konfesija”, tj. muslimanima. No sukladno novopostavljenim pravilima učinkovitosti, Mandić je morao otići iz vrhovništva Zajednice.⁴⁸

Vodstvo HNZ-a na izvanrednoj sjednici potkraj siječnja 1909. godine odbilo je nadbiskupove prijedloge za promjenu pravila.⁴⁹ Stadler je, očekivano, bio vrlo povrijeđen i ljut.

Gdje su bili franjevci u tim dramatičnim događajima? Stadler nije sumnjao da upravo franjevci snose dobar dio krivnje za neposluš vodstva HNZ-a i za diobe koje će zasigurno dovesti do rascjepa. Upotrijebio je sav svoj biskupski autoritet i potegao sve političke i crkvene veze da ograniči političku moć franjevaca, uključujući i oduzimanje prava pasivnoga glasa svećenstvu, što je, objektivno, najviše pogadalo franjevce.⁵⁰ I franjevci su imali svoje zagovornike, poput građanskih političara Nikole Mandića i Jozе Sunarića, koji su s pripremljenim memorandumom pošli do Beča, a potom do Rima, gdje su se potužili na sarajevskog nadbiskupa.⁵¹

No da bismo odgovorili na pitanje o mjestu franjevaca u hrvatskoj politici u Bosni i Hercegovini nakon 1908. – i o mjestu nadbiskupa Stadlera i ponekog drugog sudionika, može nam poslužiti izmjena političkih mišljenja između Ise Kršnjavoga te fra Didaka Buntića i fra Ilije Lekića. Taj je put dobar i zbog toga što je Kršnjavi bio odan franjevcima (bio

---

46 L. Djaković, *Političke organizacije*, 284-286.; “Šta hoćemo u HNZ”, *Vrhbosna*, Sarajevo, 1909., br. 2 (20. siječnja).

47 M. Vrgoč, Fra Jako Pašalić (1877.-1960.), 118, tvrdi da je Stadler poduzeo te korake jer se pobojao “izolacije”, budući da su se franjevci zdušno prihvatili rada kroz HNZ, dok su svjetovni svećenici bili mnogo manje aktivni.

48 L. Djaković, *Političke organizacije*, 286.

49 L. Djaković, *Političke organizacije*, 288.

50 Franjevcima župnicima koji su bili aktivni u agitaciji za HNZ, među kojima i fra Jaki Pašaliću, nije odobrio daljnje sudjelovanje u duhovnoj pastvi, Miro Vrgoč, Fra Jako Pašalić (1877.-1960.), 120.

51 Miro Vrgoč, Fra Jako Pašalić (1877.-1960.), 120.

je kao trećoredac i njihov član), a nije imao visoko mišljenje o Stadleru. S druge strane, bio je sljedbenik Frankovih političkih nazora, kojima su odani, vjerovao je, i mnogi franjevci u BiH, ali iznad svega zainteresiran za jedinstvo hrvatskoga korpusa u BiH i protiv političkih razmirica unutar HNZ-a (i osobno je dolazio u BiH da bi izvidio prilike i ponudio rješenja).

Općenito, Kršnjavi je prosuđivao da su za situaciju u HNZ-u i za pogrešnu politiku Hrvata u BiH najviše odgovorni franjevci.⁵² Buntić je, pak, pokušavao pred Kršnjavim opravdati politiku HNZ-a i velik franjevački udio u njoj. Znao je da, primjerice, autonomija BiH nije nikako u skladu s Frankovom i Kršnjavovom politikom, već je u suglasju s politikom Hrvatsko-srpske koalicije, no pokušao je ipak opravdati zagovaranje politike autonomije BiH:

“Da Bosna neće dobiti autonomije to je više nego sigurno jer makar čitavo pučanstvo za nju bilo mi se dakle te autonomije ne trebamo bojati niti za to sa pravoslavnim u priporu biti pače mi bi se imali tome veseliti jer je baš ta velika težnja za autonomijom voda na naš hrvatski mlin. Autonomija je usporila aneksiju usporit će nadamo se jedino ona i drugu t.j. Hrvatskom”.⁵³

Zašto bi samostalna BiH bila u hrvatskom interesu? Kaže li Buntić da će ideja samostalnosti usporiti priključenje BiH Hrvatskoj? Je li Buntić nastojao svoju odgovornost za ideju o samostalnoj BiH opravdati prizivanjem na monarhijske krugove? Uistinu, Buntić piše: “Hrvatski su interesi uzko skupčani, iztovjetni sa onim monarchije niti im se može škoditi ne naškodeć prije monarchiji neka dakle kušaju velika gospoda što ih je volja”.⁵⁴ Čini se da odgovori na ta pitanja moraju biti potvrdni: Buntić je prihvatio argument Hrvatsko-srpske koalicije da je autonomija BiH hrvatski interes te da se taj interes poklapa s interesima Monarhije.

Kršnjavi se nije dao tako lako razuvjeriti o štetnosti franjevačke politike u BiH kroz HNZ. Najveću je štetu vidio u stvaranju razdora sa Stadlerom, za što je također krivio franjevce. Buntić je ponovno uvjeravao Kršnjavoga:

52 Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 482.

53 10. VI. 1909. Andrija Nikić, “Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilika-ma u Herceg-Bosni (1909-1918.)”, *Croatica christiana periodica* 16/1992., br. 30, 224-253 (228).

54 *Isto*. Iz pisama Ivi Dobržanskom vidi se da je Buntić zdušno pozdravljao autonomiju BiH, O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 51.

“Vama presv[i]jetli kao Starčevićanu i Hrvatima mora biti dosta kad zna da će naša politika biti čista hrvatska – hrvatskim duhom i težnjama prožeta politika – i ako hoćete politika čiste s[t]ranke prava, makar toga imena naša stranka i ne nosila, zato ne pojmom kako se može u nas o razdoru govoriti kad se i oni koji bi [h]tjeli ciepanje priznaju za starčevićance i to čiste”.⁵⁵

Buntić uvjerava da razdora ne bi trebalo biti, jer se navodno politika HNZ-a nije promijenila. Stoga krivnju za razdor prebacuje na Stadlera i na to što se nije priklonio navodno ‘čisto-pravaškoj’ politici HNZ-a. Buntić se poslužio i napadom, spočitavajući Kršnjavome da prigovara rascjepu Hrvata u BiH dok u banskoj Hrvatskoj caruje razjedinjenost. Uvjeravajući Kršnjavoga u pismu koncem 1909. da je “[j]edinstvo i sloboda hrvatskoga naroda [...] naš cilj [...] naš ideal”,⁵⁶ potiče ga:

“Očekujemo i tražimo da predete preko svih zadjevica i osobnosti te s[t]vorite pravaški blok. Tražimo od vas veliku pače jedinu stranku sa programom jedinstvo i sloboda. Ako ju nedobijete na izborim morate ju stvoriti poslije izbora pa to koštalo neznam šta. Onda jedino moći ćete biti naša potpora naš oslon. Onda ćemo tek i mi bosansko-hercegovački Hrvati pristupiti toj stranci toj hrvatskoj većini”.⁵⁷

Slično je bilo i s pitanjem odnosa s muslimanima. Franjevci su se bezbroj puta mogli uvjeriti da muslimanska naklonjenost katolicima i Hrvatima nije zajamčena i da se oko nje treba puno truditi i često za nju mnogo žrtvovati. No ako se može suditi prema Buntićevu pisanju Kršnjavome, franjevci su i tu potpali pod utjecaj naprednjaka i Hrvatsko-srpske koalicije. Buntić, naime, strahuje zbog političkog naginjanja muslimanima i ne krije da bi se Hrvati mogli lakše dogovoriti sa Srbima:

“Nažalost je skoro izključeno da bi mi – kako stvari sada stoje – sa muslimanim sačinjavali jednu stranku ili s njima kooperirali, jer mi kud i kamo više dodirnih točaka imamo sa pravoslavnim nego sa mu-

55 Buntić Kršnjavome, 7. VIII. 1909., citirano u: Andrija Nikić, “Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilikama u Herceg-Bosni (1909-1918.)”, *Croatica christiana periodica* 16/1992., br. 30, 224-253 (229-230).

56 Buntić Kršnjavome, 2. IX. 1909., Andrija Nikić, “Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilikama u Herceg-Bosni (1909-1918.)”, *Croatica christiana periodica* 16/1992., br. 30, 224-253 (231).

57 *Isto*, 232.

slimanim. Mi bi im dakako žrtvovali agrarno pitanje, kad bi oni bili narodno osvješteni, ali oni su više autonomisti od samih pravoslavniha i prije ćemo u pogledu našeg narodnog jedinstva – nebude li rovarjenja sa strane – pomoću pravoslavniha nego pomoću muslimana do cilja doći.”⁵⁸

Čini se da nije ništa ostalo od navodno krucijalnog neslaganja sa Stadlerom, tj. otvorenosti prema primanju muslimana u katoličku hrvatsku udrugu. Štoviše, Buntić nije imao baš lijepih riječi ni za muslimanske političare ni za narod: “A što muslimani misle to pokazuje njihov ‘muslimanski narod’ to pokazuju izjave njihovi[h] prvaka i glasila ali se mogu ljuto prevariti i pokajati. Oni nemisle biti ništa drugo nego oruđe vlasti, vladina stranka, bosanski magjaroni, Bošnjaci – Turci”.⁵⁹ S druge strane, Buntić ne zatvara vrata dobrim odnosima sa Srbima: “Imam izjave nekiji[h] odličnih njija (Srbski[h]) prvaka koji kažu: ‘Nema sumnje da ćemo volit pod Hrvatsku nego pod Austriju oli Magjarsku, ako ne bi mogli dobit podpunu autonomiju Bosne i Hercegovine (t.j. ako ne bi bilo nade doći pod Srbiju)’”.⁶⁰

Ta zadnja opaska u zagradama naznačuje da je i Buntić bio svjestan da jedno nisu mogli postići sa Srbima, a to je priključenje BiH Hrvatskoj. Nedvojbeno je to bio najjači motiv franjevcima za pogađanje s muslimanima, o čemu kasnije, te 1909. godine, Buntić piše Kršnjavome:

“Koliko je god liep Vaš članak gdje se odrazuje Vaša radost nad razvojem stvari u Bosni i Hercegovini toliko ne odobrajem onu noticu na drugome mjestu u ‘Hr.P.’ pod naslovom ako se ne varam, ‘Iz Hercegovine’. To je sje-gurno zabilježio koji od Vaši prijatelja u uredništvu, ali netočno. On govori o našoj slozi sa muslimanskom narodnom organizacijom kao već o gotovoj stvari dočim je to tek u početku – u akciji i zametku, ali su liepi izgledi i mislim, da se nećemo prevariti nego kako sam Vam javio imamo nadu temeljitu, da ćemo s njima sačinjavati hrvatsku većinu”.⁶¹

58 10. VI. 1909. Andrija Nikić, “Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilikama u Herceg-Bosni (1909-1918.)”, *Croatica christiana periodica* 16/1992., br. 30, 224-253 (228).

59 *Isto.*

60 *Isto.*

61 Buntić Kršnjavome, 2. IX. 1909., Andrija Nikić, “Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilikama u Herceg-Bosni (1909-1918.)”, *Croatica christiana periodica* 16/1992., br. 30, 224-253 (232).

Nakon brojnih pisama u kojima je Buntić pokušao uvjeriti Kršnjavoga u ispravnost politike HNZ-a, potonji je ostao neuvjeren. Franjevci ga nisu mogli uvjeriti ni u to da je Stadler izvor svih (političkih) nedaća u BiH. Kršnjavi nije dvojio da je Stadler griješio u postupcima prema franjevcima. No nije dvojio ni oko toga da je nadbiskup pokrenuo osnivanje nove političke stranke u BiH zbog očijukanja vodstva HNZ-a s članovima Hrvatsko-srpske koalicije iz banske Hrvatske.⁶² Stoga je upozorio Buntića da bi “savez sa Srbima značio [...] savez ovce s kurjakom [vukom]” te mu jasno poručio: “[...] s Vašom politikom, dragi oče, ne mogu se slagati. Mandić je veliki prefriganac, on Vas je na tanak led naveo.”⁶³

Kršnjavi je istim ili oštrijim rječnikom kritizirao franjevce i u pismima fra Iliji Lekiću. Napose je Lekić pokušao uvjeriti Kršnjavoga da je Stadler izvor svakoga zla i velik štetočina u BiH.⁶⁴ No Kršnjavi je ostao postojan u svom uvjerenju da je franjevce neslaganje sa Stadlerom u crkvenim pitanjima odvelo “u tabor protivnika hrvatske i katoličke stvari”⁶⁵ te da su svojom političkom pobjedom nad Stadlerom, kroz HNZ, “upravo uništili Starčevićansku stranku hrvatskog ujedinjenja”.⁶⁶ Kršnjavove su se procjene temeljile na skretanju HNZ-a na političku liniju Hrvatsko-srpske koalicije i naprednjaštva te mu nije bilo jasno kako se franjevci mogu takvoj politici prikloniti: “Mandić i Pilar pripadaju stranci, koja se protiv nas na najgnjusniji način bori. Kako bi ljudi takove stranke mogli tamo kod Vas hrvatskoj strani koristiti?”⁶⁷ Stoga, priznavajući da franjevci ne mogu voljeti Stadlera zbog njegovih postupaka prema njima, bez ustezanja je tvrdio da je njegova *politika* bolja od one koju franjevci zastupaju kroz HNZ te da njome čine veliku štetu hrvatskome narodu.⁶⁸ Nije čudno da je Kršnjavi 8. svibnja 1909. poručio Buntiću da mu više “ne piše [...] ništa o politici”.⁶⁹ Nije također čudno da je

62 Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa*, 456-458.

63 Kršnjavi Buntiću, Zagreb, 9. studenoga 1909., O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 58-60 (59). A. Nikić ne donosi to pismo, iako je u nekoliko navrata objavio (dijelove) Buntićeve korespondencije s Kršnjavim.

64 Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 483.

65 Kršnjavi Lekiću, Zagreb, 5. svibnja 1910., *Isto*, 484.

66 Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 485.

67 Kršnjavi Lekiću, Zagreb, 5. svibnja 1910., *Isto*, 484.

68 Opširnije vidi: Z. Grijak, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 482-487.

69 O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 61.

Stadler odlučio osnovati drugu organizaciju za Hrvate katolike u BiH – Hrvatsku katoličku udrugu.⁷⁰

Stječe se dojam da je Kršnjavi vjerovao kako franjevci nisu u sporu s nadbiskupom Stadlerom zbog politike, nego zbog drugih razloga. Uistinu, da nije bilo sporova oko preuzimanja župa i sličnih disciplinskih i materijalnih stvari, franjevcima bi bilo mnogo lakše izgladiti nesuglasice s nadbiskupom oko političkih problema, jer su im politički ciljevi bili uistinu bliski. No zbog zapreka koje su nesuglasice crkvene naravi stavljale na put pomirenja, franjevci su zalutali na neke druge političke putove, u koje ni sami možda nisu vjerovali. Buntić je priznao da je bilo krivice na obje strane, ali nije bilo popuštanja ni na jednoj.

Buntić je, izgleda, poslušao Kršnjavovu molbu te mu o politici nije pisao. Tek poslije otvaranja sabora BiH i političke trgovine koja se obavljala tijekom njegova zasjedanja, Buntić je bio ponukan Kršnjavome ponovno pisati o politici. Ne bez doze trijumfalizma, 7. veljače 1911. Buntić piše:

“O politici Vam ni sad neću ništa pisati niti smijem samo ću Vas sjetiti Presvjetli na ono moje proročanstvo u jednom od prvi[h] moji[h] listova na Vas da će doći vrijeme kad će muslimani jednom sačinjavati jednu stranku s nama jer nužda svladava sve. Mi nismo čekali niti mogli čekati dok se taj element prosvietli nego smo udarili drugim putem naime potražili ih u njihovu vlastitom skrovištu u Srbskom Avramovu krilu našli smo ih i izvukli otale sada ih treba još oprati umiti očješljati i eto onog za čim ste vi tamo toliko žudili. Mi se moradosmo duboko prigeti i zagaziti za nji otale izvući”.⁷¹

Buntić tu nedvojbeno svjedoči da je HNZ slijedio politiku Hrvatsko-srpske koalicije – jedinstva sa srpskim narodom – i da su franjevci u njoj zdušno sudjelovali. Sada se želi pohvaliti pred Kršnjavim kako je ta politika bila mudra, jer kad su muslimani uvidjeli da katolici mogu s

70 Udruga je bila osnovana 18. siječnja 1910., L. Djaković, *Političke organizacije*, 306-310. Zbog njezina pravaškoga programa, Zemaljska vlada nije odobrila HKU do ljeta 1911.

71 Buntić Kršnjavome, 7. II. 1911., Andrija Nikić, “Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilikama u Herceg-Bosni (1909-1918.)”, *Croatica christiana periodica* 16/1992., br. 30, 224-253 (236). Kršnjavi mu je odgovorio da nije trebalo “ugaziti u to slavosrpsko blato” da bi se našlo muslimane kad su već bili tu i kad ih se pametnom politikom moglo držati uza se, pismo od 18. veljače 1911., O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 65. Ni to pismo nije kasnije objavljivano.

pravoslavnim Srbima, sami su se vratili Hrvatima.⁷² Buntić se nije pitao je li za postizanje tog cilja bilo potrebno razbijati hrvatske snage i politički potencijal hrvatskog naroda, da bi se došlo do onoga što je nadbiskup Stadler zapravo predlagao otpočetak. Naime, iako je prijepor u HNZ-u nastao navodno zbog muslimana, katolici u BiH išli su sami, bez njih. Nakon svega mora se zaključiti da to sukobljivanje nije nastalo zbog ideje interkonfesionalnosti, nego zbog traženja nekakva uporišta s kojega bi se suprotstavilo nadbiskupu Stadleru. U jednom pismu Kršnjavome Buntić je priznao da je “vodstvo [...] zapravo ona zlatna jabuka nesloge u Bosni,”⁷³ tj. prijepor oko toga tko će u BiH imati prednost, tko će voditi narod i koga će narod slijediti – franjevce ili nadbiskupa Stadlera i njegovo svećenstvo. Buntić i mnoga njegova subraća očito nisu mogli oprostiti Stadleru što im je htio uzeti primat u BiH. Neki vodeći laici iz HNZ-a, pak, uvidjeli su da je politički prijepor sa Stadlerom bio izrazito štetan za hrvatske interese te su nastojali potaknuti pomirenje i voditi usklađenu politiku. Pilar je, primjerice, bio pripravan odreći se svojih nekadašnjih javnih kritiziranja Stadlera i posve se prikloniti njegovoj političkoj viziji.⁷⁴ I to je neprijeporno znak veličine nekih ljudi.

Zaključak

Pitanje Bosne i Hercegovine i njezine budućnosti takvo je, u prošlosti i sadašnjosti, da izaziva nedoumice, ali navodi i na usporedbe. Sadašnje političko rješenje u toj zemlji nuka nas na preispitivanje prošlih poteza i na uspoređivanje odgovornosti. Nasreću, to nije posao povjesničara, koji tek mogu ukazati na aktere i na njihove poteze, iako povjesničari niti mogu niti bi trebali bježati od odgovornosti ukazivanja na posljedice djelovanja prošlih aktera. Znakovito je da u posljednjih 100 godina Hrvati nisu ni u najmanjoj mjeri pridobili muslimane. Štoviše, tijekom stogodišnjeg razdoblja kod muslimana je zaokružen nacionalni identitet na religijskim temeljima. Kad se ima na umu da je pitanje pridobivanja muslimana

72 *Zeman*, Sarajevo, 1911.; članak je bio prenesen u *Hrvatskoj*, 1911., br. 16; V. M. Gross, “Hrvatska politika”, 40-43; Kriza u Bosni, *Pokret*, 8/1911., 34 (11. veljače), 3-4.

73 O. Knezović, *Život i rad fra Didaka Buntića*, 55-57 (56). Nije naznačen datum pisma niti gdje se čuva, ali se zna da je pisano nakon povratka Kršnjavoga s puta po BiH.

74 Opširnije vidi: J. Krišto, *Riječ je o Bosni*, 103-114.

u Hrvatskoj narodnoj zajednici bilo znak raspoznavanja i da je među Hrvatima proizveo antagonizme koji traju do danas, teško se oteti dojmu o jalovosti hrvatske politike u Bosni i Hercegovini. Pod utjecajem naprednjačke ideologije slavenske uzajamnosti i hrvatsko-srpskog bratstva, uobličene u politici Hrvatsko-srpske koalicije u banskoj Hrvatskoj, laičko vodstvo Hrvatske narodne zajednice u Bosni i Hercegovini nije htjelo prihvatiti vodeću ulogu vrhbosanskoga nadbiskupa Josipa Stadlera, nego je svim silama nastojalo njega detronizirati. Lokalni su se franjevci zbog svojih specifičnih antagonizama prema nadbiskupu, stvarnih i umišljenih, priklonili politici laičkoga vodstva Hrvatske narodne zajednice, iako im je Stadlerova ideja ujedinjenja Bosne i Hercegovine s ostatkom hrvatskih zemalja bila bliskija.

I fra Didak Buntić je pristajao uz politiku Hrvatske narodne zajednice, a u svome je dopisivanju s Isom Kršnjavim pokušavao opravdati njezine nelogičnosti, osobito isključivanje nadbiskupa Stadlera. Ne znamo je li Buntić bio imalo pokoleban u svojim političkim uvjerenjima nakon što ga je Kršnjavi, očito frustriran tom nelogičnošću, zamolio da mu više ne piše o politici, ali znamo da je uvidio ispraznost stranačke politike za fratre. "Budući da mi nismo isključivo samostanci, nego još javni čimbenici," pisao je svojim fratrima, "ne možemo se ni mi posvema odreći ni ustegnuti od političkog rada ...". No odmah je dodao da je politički rad "najnezahvalniji i najmanje doličan jednom redovniku."⁷⁵ Buntić je vjerojatno pred očima imao pisanje i djelovanje nekih fratara, ali i biskupijskih svećenika, s pozicija stranačkog opredjeljivanja, u kojima je netragom nestajalo kršćanske ljubavi, a na njezino mjesto zasjele obična strast, zajedljivost i zloča.⁷⁶ Umjesto stranačke politike, Buntić je preporučio svojim fratrima: "U igri, lovu i u dnevnoj politici nikad nećeš ubrati lovorike, ni trajnog imena ostaviti svom potomstvu, nego jedino u znanstvenom, prosvjetnom, a napose u književnom radu postignut ćeš slavu i u naraštajima svoga naroda biti slavljene."⁷⁷ Zbog tih riječi smatram fra Didaka Buntića istinskim prorokom Hercegovine, s čijim porukama bi se ta zemlja 'naranača, smokava i vina' i danas mogla istinski okoristiti i postati (duhovno) bogatom.

75 Dr. Bariša Smoljan, "Fra Didak Buntić", *Fra Didak Buntić*. Spomenica, 142-155 (147).

76 Vidi, primjerice, "Otvoreno pismo dr. I. Dujmušiću, uredniku sarajevske 'Vrhbosne'" (reprintirano u: M. Vrgoč, *Fra Jako Pašalić (1877.-1960.)*, 135-138) kao odgovor na Dujmušićev članak u *Vrhbosni* br. 5, 1909.

77 Dr. Bariša Smoljan, "Fra Didak Buntić", *Fra Didak Buntić*. Spomenica, 142-155 (147).

- Agramer Tagblatt*, Zagreb, 1908.
- ARTUKOVIĆ, M. (1991.), *Ideologija srpsko-hrvatskih sporova (Srbobran 1884.-1902.)*, Zagreb.
- BANAC, I. (1984.), *The National Question in Yugoslavia*, Ithaca-New York.
- ĆORIĆ, D. (ur.) (1978.), *Fra Didak Buntić, Spomenica o 60. obljetnici spasavanja gladne djece iz Hercegovine*, Zagreb-Mostar.
- DJAKOVIĆ, L. (1985.), *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata (I. dio: Do otvaranja sabora 1910.)*, Zagreb.
- DRLJO, M. (2001.), *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881.-1883.)*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo.
- GRIJAK, Z. (2001.), *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb.
- GROSS, M. (1973.), *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb.
- HORVAT, J. (1990.), *Politička povijest Hrvatske*, sv. I, Zagreb.
- Hrvatski dnevnik*, Sarajevo, 1909.
- Hrvatski Pokret*, Zagreb, 1904., 1905., 1906., 1907., 1908.
- KARAMATIĆ, M. (1992.), *Franjevci Bosne Srebrene u vrijeme austro-ugarske uprave 1878.-1914.*, Sarajevo.
- KATIĆ, L. (1938.), *Pregled povijesti Hrvata*, Zagreb.
- KNEZOVIĆ, O. (1938.), *Život i rad fra Didaka Buntića*, Zagreb.
- KORENIĆ, S. (1990.), *Prvi hrvatski katolički sastanak održavan u Zagrebu dne 3., 4. i 5. rujna godine 1900.*, Zagreb.
- KRIŠTO, J. (1999.), *Nadbiskup Josip Stadler u svjetlu naprednjačkog tiska (1904.-1918.)*, *Časopis za suvremenu povijest*, 31, br. 1.
- KRIŠTO, J. (1994.), *Prešućena povijest. Katolička crkva u*

hrvatskoj politici 1850.-1918., Zagreb.

KRIŠTO, J. (2008.), *Riječ je o Bosni*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.

KRIŠTO, J. (2001.), Uloga Ive Pilara u hrvatskom organiziranju u Bosni i Hercegovini, *Godišnjak Ivo Pilar*, br. 1.

KRIŠTO, J. (2007.), Kad pravaši pođu različitim putovima: Frano Supilo i Josip Frank o “novom kursu”, u: J. Turkalj, Z. Matijević, S. Matković (ur.), *Pravaška misao i politika*, zbornik radova, Zagreb.

MATIJEVIĆ, Z. (ur.) (2002.), *Hrvatski katolički pokret*, Zbornik radova, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

MATKOVIĆ, S. (2001.), *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb.

NIKIĆ, A. (2004.), *Fra Didak Buntić – hrvatski i crkveni velikan*, HKD Napredak, Mostar.

NIKIĆ, A. (1992.), Fra Didak Buntić Isi Kršnjavome o prilikama u Herceg-Bosni (1909.-1918.), *Croatica christiana periodica*, 16, br. 30.

SUPILO, F. (1953.), *Politika u Hrvatskoj*, Zagreb.

VRANKIĆ, P. (1998.), *Religion und Politik und der Herzegowina (1878.-1918.)*, Paderborn-München-Wien-Zürich.

VRGOČ, M. (1999.), Fra Jakov Pašalić (1877.-1960.), *Bosna franciscana*, 7, br. 11.

VUKŠIĆ, T. (1994.), *Međusobni odnosi katolika i pravoslavaca u Bosni i Hercegovini (1878.-1903.)*, Mostar.

ZAJEDNIČAR (Ivo Pilar), *Nadbiskup Stadler i Hrv. Nar. Zajednica*, Sarajevo 1910.

Jure KRIŠTO
**Fra Didak Buntić i
hrvatska politika u BiH:**
U prigodi 100. obljetnice
austro-ugarske aneksije